

4. Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України. – 2-е вид., перероб. та доп. / За ред. П.П. Андрушка, В.Г. Гончаренка, Є.В. Фесенка. – К., 2008.
5. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. – 6-е вид., перероб. та доп. / За ред. М.І. Мельника, М.І. Хавронюка. – К., 2009.
6. Волков Б.С. Проблема воли и уголовная ответственность. – Казань, 1965.
7. Кримінально-процесуальний кодекс України / Упоряд. В.І. Маринів, О.Г. Шило. – Х., 2006.
8. Рарог А.И. Общая теория вины в уголовном праве: Учеб. пособ. – М., 1980.
9. Курс уголовного права. Общая часть: Учеб. / Под ред. Н.Ф. Кузнецовой, И.М. Тяжковой. – Т. 1: Учение о преступлении. – М., 1999.

Надійшла до редакції 11.03.2011

ЕПЕЛЬ О.В., здобувач
(Харківський національний
університет внутрішніх справ)

УДК 343.341

СУБ'ЄКТИВНІ ОЗНАКИ ПУБЛІЧНИХ ЗАКЛИКІВ ДО ВЧИНЕННЯ ТЕРОРИСТИЧНОГО АКТУ

Розглянуто питання суб'єктивних ознак, тобто суб'єктивної сторони та суб'єкта складу злочину, передбаченого ст. 258-2 КК України, в якій встановлено відповідальність за публічні заклики до вчинення терористичного акту.

Ключові слова: терористичний акт, публічні заклики, суб'єктивна сторона злочину, суб'єкт злочину.

Рассматриваются вопросы субъективных признаков, то есть субъективной стороны и субъекта состава преступления, предусмотренного ст. 258-2 УК Украины, в которой установлена ответственность за публичные призывы к совершению террористического акта.

Ключевые слова: террористический акт, публичные призывы, субъективная сторона преступления, субъект преступления.

The article deals with the public appeal, as a crime by the Ukrainian Criminal Code (article 258-2), and its subjective signs: subject of crime and subjective mood.

Key words: terrorist art, public appeal, subjective mood of crime, subject of crime.

Стаття 258-2 КК України, яка встановлює відповідальність за публічні заклики до вчинення терористичного акту, передбачає, що така відповідальність може наступати, якщо дії були спрямовані на порушення саме громадської безпеки. Отже, дії повинні мати не тільки зовнішній прояв, але й внутрішню складову, тобто суб'єктивні ознаки, котрі, як відомо, включають в себе суб'єктивну сторону та суб'єкта злочину.

Суб'єктивна сторона злочину – це внутрішня сторона діяння, яка відображає психічну діяльність особи, ставлення її свідомості та волі до вчинюваного нею суспільно небезпечного діяння і його наслідків [1, с. 159].

Суб'єкт злочину у загальному розумінні – це особа, яка вчинила злочин. У більш вузькому, спеціальному розумінні – це особа, яка здатна нести кримінальну відповідальність у випадку вчинення нею умисного або необережного діяння, передбаченого кримінальним законом [2, с. 256].

Але особливість такого різновиду терористичних злочинів, як публічні заклики до вчинення терористичного акту, обумовлює й особливість суб'єктивних ознак цього злочину, і перш за все – його суб'єктивної сторони.

Питанням щодо визначення суб'єктивних ознак терористичних злочинів присвячені роботи таких українських вчених, як В.Ф. Антипенко, В.І. Борисов, В.О. Глушков, В.П. Ємельянов, В.А. Ліпкан, С.М. Мохончук, Л.В. Новикова, В.Г. Пилипчук, М.В. Семикін, В.П. Тихий, О.В. Шамара та ін. При цьому значна увага приділялася розгляду суб'єктивних ознак терористичного акту та інших злочинів терористичної спрямованості, а також таких терористичних злочинів, як створення терористичної групи чи терористичної організації, фінансування тероризму, втягнення у вчинення терористичного акту. Що ж стосується суб'єктивних ознак передбаченого ст. 258-2 КК України злочину (публічні заклики до вчинення терористичного акту),

то ці питання потребують додаткової розробки.

Стосовно суб'єктивної сторони вчиненого суспільно небезпечного діяння в науці кримінального права все частіше розрізняють суб'єктивну сторону злочину як явище реальної дійсності та суб'єктивну сторону складу злочину як сукупність ознак, визначених у статті закону, особливо у тих випадках, коли йдеться про злочини, передбачені так званими «формальними» складами [3, с. 205-209; 4, с. 123-128; 5, с. 125-144].

Це обумовлено тим, що в науці традиційно вважається, що оскільки законодавче визначення умислу та необережності, передбачене ст. 24 і 25 КК України, відображає ставлення винного як до діяння, так і до наслідків, то таке визначення може застосовуватися тільки до злочинів із так званими «матеріальними» складами, тоді як у злочинах з так званими «формальними» складами, на їх думку, суспільно небезпечний результат органічно включається в дію, тому свідомість і воля даної особи спрямована лише на саму дію [1, с. 167-168; 6, с. 14; 7, с. 38]. Однак останнім часом ця позиція в науці кримінального права викликає багато заперечень.

Зокрема, В.П. Смельянов вважає її неточною, оскільки законодавець, на його думку, надав визначення умислу та необережності не стосовно складу як наукової абстракції та сукупності формально визначених у законі ознак, а стосовно злочину як явищу реальної дійсності. Далі він підкреслює: «злочин же, як будь-яке посягання на якийсь об'єкт, неминуче призводить до виникнення тих чи інших наслідків, і у винної особи завжди присутнє якесь психологічне ставлення не тільки до власних діянь, але й до їх наслідків, незалежно від того, передбачені ознаки цих наслідків у відповідних складах злочинів чи ні» [3, с. 209]. Підтримуючи цю позицію, М.В. Семикін зазначає: «Важко уявити, щоб в реальній дійсності вимагатель бажав тільки пред'явити вимоги і його воля була в цей момент не спрямована на отримання результату; щоб особа, яка вчиняє розбійний напад, бажала здійснити лише сам факт нападу і не бажала при цьому ніяких наслідків; щоб особа, яка керує терористичною організацією, бажала тільки самого факту цього «призначення» і не уявляла найближчих та віддалених наслідків того, що трапилося; а особи, які створюють терористичну організацію, бажали тільки самого факту цього створення і взагалі не уявляли тих наслідків, до котрих призводить створення такої організації, та не бажали цих наслідків. Для чого ж тоді їм цю організацію створювати?» [4, с. 125-126].

При цьому в науковій літературі підкреслюється, що об'єктивно всі злочинні діяння завжди призводять до різноманітних змін у навколишньому середовищі людини. Як зауважує Н.Ф. Кузнецова, зміни в об'єкті посягання бувають двох видів: у вигляді заподіяння фактичного збитку й у вигляді створення небезпеки, реальної можливості заподіяння фактичного збитку [8, с. 20-21]. Зрозуміло, що у винної особи при цьому виникає суб'єктивне ставлення до будь-якого з варіантів таких наслідків.

Водночас в літературі, безпосередньо присвяченій питанням протидії тероризму, суб'єктивне ставлення винної особи до вчинення терористичних злочинів характеризується так: «При вчиненні терористичних злочинів винна особа усвідомлює суспільно небезпечний характер своїх дій, передбачає настання багатьох наслідків в якості фактичної шкоди або реальної небезпеки її настання і бажає, щоб ці наслідки наступили» [9, с. 34]. Так само слід охарактеризувати і суб'єктивне ставлення винної особи до вчинення злочину, передбаченого ст. 258-2 КК України.

Оскільки склад злочину, передбачений ст. 258-2 КК України, є складним, тому що містить ознаки альтернативно передбачених діянь, то характеризувати суб'єктивне ставлення особи до вчинення цих діянь необхідно з урахуванням особливостей цього складу злочину, диспозиція якого формулюється так: «Публічні заклики до вчинення терористичного акту, а також розповсюдження, виготовлення чи зберігання з метою розповсюдження матеріалів з такими закликами» [10]. Тобто склад злочину включає в себе ознаки таких діянь:

- 1) публічні заклики до вчинення терористичного акту;
- 2) розповсюдження матеріалів з такими закликами;
- 3) виготовлення матеріалів з такими закликами з метою розповсюдження;
- 4) зберігання матеріалів з такими закликами з метою розповсюдження.

Суб'єктивна сторона, як відомо, включає такі основні компоненти, як вина у формі умислу або необережності, мотив та мета вчинення злочину. Умисел, у свою чергу, поділяється на прямий і непрямий.

Зважаючи на конструкцію ст. 258-2 КК України, очевидно, що передбачені тут діяння

можуть бути вчинені тільки з прямим умислом. Відповідно до ч. 2 ст. 24 КК України прямим є умисел, якщо особа усвідомлювала суспільно небезпечний характер свого діяння, передбачала його суспільно небезпечні наслідки і бажала їх настання.

Вчиняючи публічні заклики до вчинення терористичного акту, особа усвідомлює суспільно небезпечний характер свого діяння, усвідомлює, що вчиняє це публічно, усвідомлює, що здійснює заклики до вчинення конкретного діяння – терористичного акту. Останній характеризується такими рисами: 1) вчинення загально небезпечних дій (саме загальнонебезпечних, а не будь-яких інших суспільно небезпечних діянь) або погроза таким, що породжує загальну небезпеку; 2) публічний характер виконання з претензією на широкий резонанс; 3) навмисне створення стану страху, напруженості на соціальному рівні, спрямоване на залякування населення або якоїсь його частини; 4) застосування насильства щодо одних осіб (невинних жертв) або майна з метою спонукання до певної поведінки інших осіб [9, с. 10]. При цьому особа усвідомлює, що посягає на громадську безпеку, тобто на систему заходів, що забезпечують охорону громадського спокою, створення безпечних умов життя та розвитку необмеженого кола індивідів, а також розуміє фактичну сторону як свого діяння, так і тих близьких та віддалених наслідків, котрим власне й передує цей вплив на осіб, яких винна особа намагається у такий спосіб схилити до вчинення терористичного акту.

Передбачення суспільно небезпечних наслідків публічних закликів до вчинення терористичного акту включає уявлення про ті події і наслідки, які можуть статися у майбутньому з неминучістю або з тим чи іншим ступенем імовірності, а саме: порушення громадського спокою, виникнення осіб, які спроможні вчинити терористичний акт, а відповідно, і виникнення шкоди, яка може спричинити появу невинних жертв або інші тяжкі наслідки чи створити реальну небезпеку їх настання, породити у суспільстві обстановку страху, напруженості, спричинити або створити реальну можливість спричинення шкоди конкретним адресатам впливу, стосовно яких будуть спрямовані вимоги осіб, що вчинятимуть терористичний акт.

Бажання як вольова ознака прямого умислу тут є прагненням винної особи до певного результату, наслідків, які вона усвідомлює та передбачає.

При вчиненні розповсюдження, виготовлення чи зберігання з метою розповсюдження матеріалів з такими закликами особа усвідомлює суспільно небезпечний характер свого діяння та його фактичну сторону, усвідомлює, що розповсюдження цих матеріалів може схилити певних осіб до вчинення терористичного акту, наслідками якого може стати вчинення загальнонебезпечних дій, спрямованих на залякування населення або якоїсь його частини з метою спонукання держави, міжнародної організації, фізичної чи юридичної особи до прийняття будь-якого рішення або відмови від нього, виникнення невинних жертв або інших тяжких наслідків.

Передбачення суспільно небезпечних наслідків розповсюдження, виготовлення чи зберігання з метою розповсюдження матеріалів, що містять заклики до вчинення терористичного акту, включає уявлення про ті події і наслідки у майбутньому з неминучістю або з тим чи іншим ступенем імовірності, а саме: передбачення ознайомлення з цими матеріалами невизначеної кількості осіб, передбачення можливості схилення певної кількості осіб до вчинення терористичного акту, який, у свою чергу, може спричинити багато різних наслідків.

У такому разі бажання як вольова ознака прямого умислу є прагненням до певного результату, наслідків, які виступають як мета винного.

Виходячи із сутності діяння, передбаченого ст. 258-2 КК, і конструкції цієї статті, можна визначити такі форми мети цього злочину: найближча, супутня та кінцева.

Найближчою метою є доведення публічних закликів до вчинення терористичного акту або матеріалів із такими закликами до відома невизначеного кола осіб.

Супутньою метою є породження у певних осіб бажання вчинити терористичний акт.

Кінцевою метою – вчинення особами, щодо яких було здійснене звернення, терористичного акту.

До суб'єктивних ознак також належить суб'єкт злочину.

Згідно зі ст. 18 КК України суб'єктом злочину є фізична осудна особа, яка вчинила злочин у віці, з якого може наступати кримінальна відповідальність. Тобто кримінальний закон наділяє суб'єкта злочину такими взаємопов'язаними ознаками: 1) фізична особа; 2) осудна особа; 3) особа, котра досягла віку, з якого може наступати кримінальна відповідальність.

Водночас у ч. 2 ст. 18 КК встановлюються ознаки спеціального суб'єкта злочину, під

яким розуміється фізична осудна особа, що вчинила у віці, з якого може наставати кримінальна відповідальність, злочин, суб'єктом якого може бути певна особа, а в ч. 3 і 4 ст. 18 КК додатково зазначаються ознаки такого спеціального суб'єкта злочину, як службова особа [10].

Відповідно до чинного кримінального закону суб'єктом злочину може бути тільки фізична особа, тобто людина. Цей висновок, яким встановлюється, що нести кримінальну відповідальність можуть громадяни України, іноземці та особи без громадянства, фактично закріплений у ст. 6, 7 і 8 КК України і остаточно сформульований у ст. 18 КК. Тому не можуть бути визнані суб'єктом злочину юридичні особи (підприємства, установи, організації та ін.) або держава в цілому, бо такий підхід не відповідає притаманним кримінальному праву принципам особистості і винної відповідальності.

Серед ознак суб'єкта злочину слід назвати також осудність. З цього приводу в ч. 1 ст. 19 КК України вказується, що осудною визначається особа, яка під час вчинення злочину могла усвідомлювати свої дії (бездіяльність) і керувати ними.

До обов'язкових ознак суб'єкта злочину належить досягнення особою, яка вчинила суспільно небезпечне діяння, віку, з якого може наступати кримінальна відповідальність.

Відповідно до ч. 1 ст. 22 КК кримінальній відповідальності підлягають особи, яким до вчинення злочину виповнилося шістнадцять років. У ч. 2 ст. 22 КК встановлюється знижений вік кримінальної відповідальності – з чотирнадцяти років – за окремі прямо перелічені законом злочини.

За такі злочинні дії, як публічні заклики до вчинення терористичного акту, а також розповсюдження, виготовлення чи зберігання з метою розповсюдження матеріалів з такими закликами, кримінальним законом встановлений загальний вік кримінальної відповідальності – шістнадцять років.

При цьому слід звернути увагу й на ту обставину, що в науковій літературі запропоновано встановити у розглядуваному складі злочину також ознаки спеціального суб'єкта, передбачені як кваліфікуюча ознака цього складу злочину, а саме встановити окремо відповідальність за ті самі дії, вчинені службовою особою з використанням службового становища [9, с. 202].

Цю пропозицію слід підтримати і доповнити ч. 2 ст. 258-2 КК зазначеною кваліфікуючою ознакою складу злочину.

Незважаючи на те, що склад злочину, передбачений ст. 258-2 КК України, сформульований як формальний, ознаки суб'єктивної сторони цього злочину як явища реальної дійсності слід характеризувати відповідно до таких положень ст. 24 КК України: прямим є умисел, якщо особа усвідомлювала суспільно небезпечний характер свого діяння, передбачала його суспільно небезпечні наслідки і бажала їх настання.

При вчиненні цього злочину винна особа усвідомлює суспільно небезпечний характер діяння та його фактичну сторону, усвідомлює, що її дії порушують громадську безпеку, оскільки можуть схилити певних осіб вчинити загально небезпечні дії, спрямовані на залякування населення з метою спонукати адресатів впливу до прийняття або відмови від прийняття якихось рішень, передбачає настання наслідків у вигляді доведення закликів чи матеріалів з такими закликами до невизначеного кола осіб та можливості виникнення у певних осіб бажання вчинити терористичний акт, який, у свою чергу, спричиняє багато інших наслідків, та бажає настання таких наслідків.

Суб'єкт злочину, передбаченого ст. 258-2 КК, – фізична осудна особа, яка до моменту вчинення злочину досягла шістнадцятирічного віку. Але слід доповнити ч. 2 ст. 258-2 КК України кваліфікуючою ознакою спеціального суб'єкта – вчинення дії службовою особою з використанням службового становища.

Список використаної літератури:

1. Кримінальне право України. Загальна частина: Підруч. / М.І. Бажанов, Ю.В. Баулін, В.І. Борисов та ін.; За ред. проф. М.І. Бажанова, В.В. Сташиса, В.Я. Тація. – 2-е вид., перероб. і доп. – К., 2004.
2. Курс уголовного права. Общая часть: Учеб. / Под ред. Н.Ф. Кузнецовой и И.М. Тяжковой. – Т. 1: Учение о преступлении. – М., 1999.
3. Емельянов В.П. Терроризм и преступления с признаками терроризирования: уголовно-правовое исследование. – СПб., 2002.
4. Семикін М.В. Створення терористичної групи чи терористичної організації: Кримінально-правове дослідження / За заг. ред. проф. В.П. Емельянова. – Х., 2003.

5. *Ізетов А.Е.* Втягнення у вчинення терористичного акту: Кримінально-правове дослідження / За заг. ред. д-ра юрид. наук, проф. В.П. Ємельянова. – Х., 2010.
6. *Рарог А.И.* Общая теория вины в уголовном праве: Учеб. пособ. – М., 1980.
7. *Злобин Г.А., Никифиров Б.С.* Умысел и его формы. – М., 1972.
8. *Кузнецова Н.Ф.* Значение преступных последствий для уголовной ответственности. – М., 1958.
9. *Ємельянов В.П., Новікова Л.В., Семикін М.В.* Терористичні злочини: кримінально-правова характеристика та питання вдосконалення антитерористичного законодавства / За заг. ред. д-ра юрид. наук, проф. В.П. Ємельянова. – Х., 2007.
10. Кримінальний кодекс України (із змінами та доповненнями станом на 5 травня 2010 р.). – Х., 2010.

Надійшла до редакції 04.02.2011

МАРІЄНКО А.О., магістр права
(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)

УДК 343.91

КРИМІНОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ТИПОЛОГІЇ ДЕФОРМАЦІЇ ОСОБИ

Розглянуто кримінологічні основи типології деформації особи. Проведено аналіз формування особи злочинця з урахуванням різних факторів впливу.

Ключові слова: типологія особи, класифікація, деформація особи

Рассмотрены криминологические основы типологии деформации личности. Проведен анализ формирования личности преступника с учетом влияния на него различных факторов.

Ключевые слова: типология личности, классификация, деформация личности

Criminology bases of typology of deformation of personality are considered. We will conduct the analysis of forming of personality of criminal taking into account influence on him different factors.

Keywords: typology of the person, classification, deformation of the person

Розробка типології злочинців визнана одним із важливих завдань науки кримінології. Проте серед кримінологів немає єдності в розумінні термінів «типологія» і «класифікація». Одні автори їх ототожнюють [1, с. 171], інші підкреслюють, що поняття «класифікація» і «типологія», котрі розглядаються як результати процесів класифікації і типізації предметів або явищ, далеко не тотожні [2, с. 120]. Проблема класифікації і типології, звичайно, не є суто кримінологічною, вона актуальна для інших галузей знань.

Метою цієї статті є визначення кримінологічних основ типології деформації особи.

У розробку окресленої проблеми зробили істотний внесок багато видатних вчених, а саме: Ю.М. Антонян, А.І. Долгова, П.С. Дагель, А.А. Герцензон, К.Е. Ігошев, А.П. Закалюк, А.Б. Сахаров, А.Г. Ковальов, А.В. Шаміс, С.А. Шалгунова.

Необхідність здійснення типології краще за інших обґрунтував К. Юнг. На його думку, типологія – це критичний інструмент для дослідника, помічник у розумінні широкої різноманітності індивідів та ключ до фундаментальних відмінностей в психологічних теоріях, нарешті, це істотний засіб для визначення «особового рівняння» практичного психолога, щоб уникнути серйозних помилок з пацієнтами [3, с. 569].

Тлумачний словник визначає типологію як вид наукової систематизації, класифікації чогось за спільними ознаками [4].

Під класифікацією розуміється розподіл статистичної сукупності на групи за певними чіткими ознаками [5, с. 101].

У кримінологічній літературі розділяють типологію та класифікацію. Як зазначає С.К. Пітерцев, поняття «класифікація» та «типологія» далеко не тотожні і відрізняються як за обсягом, так і за змістом. Типологія узагальнює сукупність типових для всіх або для певних груп соціальних особливостей, у той час як класифікація поділяє злочинців на групи згідно з одиничною, індивідуальною ознакою. Перша має об'єктивний характер та визначається особливостями досліджуваного предмета, а друга має значною мірою суб'єктивний характер, оскі-

